

animabus lucrandis et salvandis incumbere debemus, ut Christo quasi servemus suam animam et spiritum? Sic Paulus ad Philem. Onesimum vocat « sua viscera. »

« Tradidit animam suam manibus genitoris, inquit Cyrillus, lib. XI in Joan., cap. xxxvi, ut ab illa et per illam facto initio, certam hujus rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros. » Sic et Victor Antiochenus, in *Marcum*: « Ille quoque Christi commendatio, ait, in animarum nostrarum commodum cedebat: quippe quas ille a corpore quod inhabitaverat absolutas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat. » Et Euthymius: « Et hoc nobis effecit Dominus, ait, ne deinceps iustorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent. » Citat Christus *Psalms*, xxx, 6, ubi David afflictus, et in mortis periculo constitutus, tam in sua, quam in Christi persona ait oratque: « In manus tuas commendo spiritum meum. »

Verum
In manus
tuas, etc.
usurpanti
moribundus.

Unde eundem versum et psalmum quotidie usurpat canique Ecclesia in Completorio sub noctem, ut doceat nos, quando imus cubitum, animam Deo commendare, quia noctu multa ex catarrho, suffocatione, apoplexia, etc., mortis subitaneæ occurrunt pericula. Eundem versum usurpant moribundi, uti usurpavit S. Nicolaus, S. Ludovicus, rex Franciæ, et S. Basilus, idque presentibus angelis a quibus abducebatur, teste Nazianzeno, orat. in S. Basil.; quin et Stephanus dicens: « Domine Jesu, suscipe spiritum meum. » Hoc enim versu testamur: primo, nos animam in nativitate accepisse, non a patre vel matre, sed a solo Deo, ideoque nos illi eandem, quasi creaturam ipsi propriam reddere; secundo, nos credere animam in morte nec interire, sed esse superstitem et immortalem ac ad Deum, qui eam creavit et judicabit redire; tertio, nos credere carnis resurrectionem: morientes enim Deo commendamus animam, ut ipse eam quasi depositum servet et in resurrectione corpori nostro restituat; quarto, nos in agone ultimo, quem acerrimum eum demone subimus, in morte implorare Dei opem, ut ei animam resignantes demonem superem de eoque triumphemus: unde multo-rum est sententia, demonem proprium cuique

adversarium, eidem moribundo horribili spee apparere, eumque ad desperationem aliaque seclera sollicitare, uti apparuit S. Marthæ et aliis, non tamen omnibus. Id ipsum sentire videtur

S. Ephrem, serm. in eos qui in Christo obdormiunt; S. Chrysostomus, hom. 34 in *Matth.*, et alii quos citat noster Lorinus, *Eccles.* cap. viii, 8. Idem de Christo sentiunt multi. Unde Eusebius, lib. X *Demonstr.*, cap. ult., illud Christi dictum: « Tauri pingues obsederunt me, » *Psalms*, xxi, 13, intelligit de demonibus, quos Christus in cruce viderit hiantes sibi quasi reo et scelesto insuaves de crucifixione et instante morte. Favet illud *Habacuc*, cap. iii, 5: « Egredietur diabolus ante pedes ejus. » Et illud Christi: « Venit princeps mundi, et in me non habet quidquam » *Joan.* xiv, 30. Deponit ergo spiritum in manu Dei, certus quod nemo ex ea possit illum rapere. Fidelissimus enim et fortissimus depositarius est Deus. Ita S. Hieronymus, in *Psalms*, xxx, 6: « In manus tuas commendo spiritum meum, hoc est, inquit, in potestatem tuam commendo animam meam. Hoc exemplum accepit Ecclesia a Christo. Hoc et S. Stephanus fecit. Hoc et Sancti orant, quando exant de corpore, ut illud: Fidei creatori commendant animas suas in benefactis. Hoc in cruce positus Dominus dixit, quod in Patris manus spiritum commendaverit, cito eum ipso resuscitante sumpturus. »

Symbolice: Didymus, in *Catena*, *psalm.* xxx: Triplex est spiritus, inquit, primus cogitatio nostra, secundus anima, tertius conscientia, quæ tria Deo commendare debemus.

Et hæc dicens expiravit. — Syrus, hoc dixit, et fuit, scilicet vitæ: Arabicus, et cum dixisset hoc, tradidit spiritum in manus Patris, uti dixerat. Fuit ergo hoc certum signum, ipsum esse Filium Dei Patris ab ipso inelamati, ac Patrem clamorem Filii exaudisse spiritumque ejus suscepisse. Cum enim dixisset: « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » tunc demum morti permisit ut ad se accederet, ait Euthymius in cap. xxvii *Matth.*, utpote certo sciens Patrem spiritum suum in manus suas traditum, quasi depositum secure servaturum, eique tertio die in resurrectione redditurum: quare hac spe certus, lætus et alacer tradidit Patri spiritum.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus resurgens apparet piis feminis. Secundo, vers. 13, duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, vers. 30, duodecim Apostolis in convulso Jerusalem. Quarto, vers. 50, ascendit in celum. Primum partem explicuit *Matth.* xxviii; quartam, Actor. 1: supersunt ergo secunda et tertia hic explicande.

1. Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant, aromata; 2. et invenerunt lapidem revolutum a monumento. 3. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. 5. Cum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid queritis viventem cum mortuis? 6. Non est hic, sed surrexit; recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, 7. dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. 8. Et recordatæ sunt verborum ejus. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæteris omnibus. 10. Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. 11. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista; et non crediderunt illis. 12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum; et procumbens vidit lineam sola posita, et abiit secum mirans quod factum fuerat. 13. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant. 15. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent; et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis; 16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? 18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? 19. Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo; 20. Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes, et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel; et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. 22. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum; 23. et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum; et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos: O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ: 26. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? 27. Et incipiens a Moysæ, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. 28. Et appropinquaverunt castello, quo ibant; et ipse se finxit longius ire. 29. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. 30. Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum; et ipse cecidit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? 33. Et surgentes eadem hora

regressi sunt in Jerusalem; et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, 34. dicentes: Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. 35. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. 36. Dum autem haec loquuntur, scetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis; ego sum, nolite timere. 37. Conturbati vero, et conterriti, existimabant se spiritum videre. 38. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? 39. Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum; palpate, et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere. 40. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes. 41. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus praeter gaudium, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? 42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. 43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. 44. Et dixit ad eos: Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quae scripta sunt in lego Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. 45. Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas. 46. Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die; 47. et praedicari in nomine eius penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. 48. Vos autem testes estis horum. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. 50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam; et elevatis manibus suis benedixit eis. 51. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in caelum. 52. Et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno; 53. et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.

1. UNA AUTEM SABBATI. — «Una,» id est prima die post sabbatum, puta Dominica, qua Christus resurrexit. Vide dicta *Math.* xxviii, 1.

Vers. 10. S. Johanna, uxor Clusae. S. Serena, uxor Diocletiani. S. Tryphonia, uxor Decii. S. Licinia, uxor Maximiliani.

S. Flavia Domitilla, neptis Domitiani.

Vers. 13. Historia dicitur de Tullio, id est vicium, pagum; unde Marcus, cap. xv, vocat *tulliam* quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Hierosolyma, in vinea MINE EMMAUS. — «Duo,» hi duo tidem sunt cum illis de quibus ait Marcus, cap. xvi, 41: «Post

haec autem duobus ex illis ambulantis, ostensus est in alia effigie euntibus in villa.» Ita passim Interpretes, uno excepto Euthymio, qui censet diversos esse et diversam Christi apparitionem, idque probat ex eo quod subdit Marcus: «Et illi aures nuntiaverunt ceteris, nec illis crederunt;» cum tamen Lucas hic, vers. 34, de suis hisce dicat, credidisse eis Apostolos, «Dedecentes quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.» Sed respondeo perosque credidisse, aliquos tamen non credidisse, ut patet de Thoma.

Queres, quoniam fuerint hi duo? Respondeo: Certum est ex vers. 48 unum fuisse Cleopam; quis fuerit alter incertum est. S. Ambrosius censet fuisse *Amaon*, a loco ita dictum, ut videtur, quasi incolae et civis fuerit Emmaus, quo tendebant; Origenes, initio *Comment.* in *Joan.*, eum vocat *Simoneum*; S. Epiphanius, *haeresi 23*, nominat *Nathanaelem*, de quo *Joan.* i. Alii plerique censent fuisse *Lucan*. Ita Theophylactus hic, S. Gregorius, praefat. in *Job*, cap. ii; Dorotheus, Nicophorus et Melaphrasius in Vita Cleopae. Verum Lucas non videtur Christum vidisse in carne, sed post ejus mortem fuisse conve-^{ntus}, ut patet ex Evangelii ejus praenotio.

EX ILLIS (discipulis Christi) IBANT, — tum negotiorum, tum animi causa, ut messianici et doctorem ex Christi magistri sui tam atroci et infamii morte conceptum diverterent et lenirent.

STADIORUM SEXAGINTA. — Stadium est octava pars miliaris, sive mille passuum, stadium enim

continebat 425 passus. Ergo stadia 60 faciunt septem miliaria Italica et semis, id est leucas Gallicae unius horae circuitus tres; nam una leuca continet circuitus tria miliaria Italica. Ita Beda: «Stadium, ait, quo Graeci, auctore, ut dicunt, Heronem viarum spatia mensurant, octava est pars miliaris; et ideo sexaginta stadia septem millia passuum et quingentos significant.»

Dictum stadium *ἀπὸ τῆς ἐπιείκης*, hoc est a statione, quod Herodes ex spatio uno spiritu decurso consilisset: in eodem stadio Olympico Romano et cursorum; hi enim stadio Olympico Romano, Corinthio, etc., decurrebant, et cursu certabant. Vide Gellium, lib. 1, cap. 1.

NOMINE EMMAUS. — Graece ἑμμαύς, est trisyllabum; unde dicitur Emmaus, Emmauntis; sicut Trapezus, Trapezuntis; Jericus, Jericuntis. Emmaus tempore Christi erat vicus, ex quo oriundum fuisse Cleopam tradit S. Hieronymus in *locis Hebr.*, ideoque eo familia causa profectus hic fuisse videtur. Porro *Emmaus*, si initio per *αὐτὸν* scribatur, Hebr. idem est quod *pavor*, vel *terror consisti*; sin per *chet*, idem est quod *calor consisti*, ait Pagninus in *Nom.*: utrumque huic loco convenit; nam hi duo pavore fuere animo, sed a Christo inflammati, pavorem verterunt in calorem, atque valido Christi amore arserunt. Alii ἑμμαύς, scribentes per *ain*, idem esse censent quod *אֵמָוּס* an *maus*, id est *populus reprobat*, ad quem hi duo tendebant per suam diffidentiam et dubitationem; sed a Christo reducti, remissi sunt ad electos Apostolos in Jerusalem.

Porro Emmaus postea a Romanis, capta Hierosolyma et devictis Judeis, aucta factaque tropaeum, dicta est Nicopolis, id est victoriae civitas (†). De qua audi quid scribat Sozomenus, lib. v *Hist.*, cap. xxi: «Ante hanc civitatem, circa trivium in quo Christus una cum Cleopha post resurrectionem ambulans, in alium se vicum propeare simulavit, salubris quidam fons est, in quo passiones suas abluunt et homines, et alia animantia variis morbis laborantia. Ferunt enim Christum ex itinere alicunde una cum discipulis venisse ad eum fontem, ibique pedes abluisse, et ex eo tempore aequum illius medicinam factam esse morborum.» Addit deinde simile de arbore, quo juxta Hieropolim Christum fugientem in Aegyptum inclinando se adoravit, cuius folia, fructus et cortices multis morbis medentur.

44. ET IPSI LOQUEBANTUR AD INVICEM DE HIS REBUS QUAE ACCIDERANT. — De Caristi magistri sui passione, cruce, morte, sepultura, de tanti viri et Prophetae tam indigna nece dolentes, quodque eum non amplius essent visuri, de ejus enim

resurrectione et redemptione Israel per eum faciendi plane desperabant.

45. ET FACTUM EST, DUM FABULARENTUR, ET SECUM QUERERENT; ET IPSI JESUS APPROPINQUANS IBAT CUM ILLIS. — Docet hic Jesus se adesse illis qui de ipse loquuntur loquamur ergo *ae* Jesu, et Jesus pariter sese insinuat nobis nostrisque colloquiis, si non corporaliter, certe spiritualiter per suam gratiam et spiritum, quo nos accendat. Hoc enim ipse promissit, dicens: «Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, *Math.* xviii, 20. Qui ergo de rebus bonis loquuntur, in medio sui habent Jesum; qui de malis, Luciferum: cuius rei experientia et effectus clari sunt.

46. OCULI AUTEM ILLORUM TENEbantUR NE RUM VERT. 16. AGNOSCENT. — Queres, qua ratione id sit factum? Respondet primo, Dionysius Carthusianus, et favei S. Augustinus, lib. xxii *De Civit.*, cap. ix, quod percussus fuerant caecitate, aequae Sodomitae, *Genes.* xix, 41. Verum id proprio die nequit; videbant enim ipsi Christum, et cum eo loquebantur, sed eum non agnoscebant. Secundo, Cajetanus censet id factum per anteriorem extasim, sive abstractionem et distractionem phantasia duorum discipulorum. Sed repugnat Marcus, dicens cap. xvi: «Ostensus est in alia effigie.» Unde tertio, S. Augustinus, *epist.* 39, Quaes. viii, opinatur id factum per immutationem faciei Christi, quoad lineamenta et figuram, aut certe colorum et locis, uti contigit in transfiguratione Christi. Verum hoc non satis congruit dignitati corporis gloriosi, quod stabile est, immortale et inalterabile. Quarto ergo, idem S. Augustinus id ipsum retractans, lib. iii *De Consens. Evang.*, cap. xxv, ait a demone oculis discipulorum impressum fuisse hunc morem, vel nebulam et caliginem, qui oculos eorum obscurans, faciebat ne Christum agnoscerent. Verum omnino haec actio et hoc opus videtur fuisse Christi, non demonis, uti et fuit illud, quo apparuit Magdalene, specie hortulani.

Dico ergo id factum ex eo quod corpus Christi in se, licet idem et immutatum manens, tamen quia Verbo unitum erat, et quia gloriosum, potestatem habebat ut se occultandi ac retinendi species sui corporis, ne ad oculos aliorum diffunderetur, sic et visum intentionem immutandi, eo modo quo ipsi liberit, idque vel divaricando et diverso modo imprimendo species, vel medium immutatum, uti faciunt specula, vel ipsum etiam visus organum immutando. Hoc est enim quod ait Lucas: «Oculi eorum tenebantur» a Jesu, ne officio suo fungi possent, perinde ac si velamine quopiam obducti fuissent: unde postea statim ut voluit Jesus, eum agnoscerunt. Idem et multo magis dicit de auribus et auditu, scilicet Christum a discipulis non fuisse agnatum et voce, quia multo facilius est mutare vocis sonum, ac modum exprimiendi et pronuntiandi: imo naturaliter id fieri potest, et a multis fit, qui aliter movendo labia, linguam, palatum, alterumque

(†) Rectius multi duo loca nomine Emmauntis distinguunt in Judaea: alterum, oppidum nobile, postea Nicopolis dictum, 440 circiter stadiis ab urbe distabat; alterum vicus erat ejusdem nominis 60 duntaxat distans ab Hierosolyma. — Vid. *Relandii Palaestina*, p. 209 et 427.

«tendo et colligendo aerem, mutant naturalem vocis sonum, ut alius a solito esse videatur, Ita D. Thomas, III part., *Quaest. LIV, art. 1, ad 3*; Suarez et alii ibidem.

Porro cause, cur Christus alia forma his discipulis apparuit, fere variae: *Prima*, quia Christus et angeli, cum apparent hominibus, tales apparent, quales sunt ii quibus apparent. Christus ergo peregrinantibus hisce se conformans, quasi peregrinus apparuit; dubitantibus de se, quasi alienus et incognitus. Ita S. Augustinus, lib. III *De Consens. Evang.*, cap. xxxv, et S. Gregorius, hom. 23 in *Evangelium*, quem audi: «Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus et amabant et dubitabant; eis autem Dominus et foris praesens aderat, et quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus praesentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suae speciem abscondit: verba quidem contulit, duritiam intellectus increpavit, sacrae Scripturae mysteria, quae de seipso erant, aperuit; et tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, se ire longius finxit.»

Secunda, ne, si illico clare se discipulis ostenderet, eos novitate resurrectionis percelleret, ideoque ipsi non Christum, sed phantasma se videre putarent, itaque de resurrectione ejus dubii remaneret. Jam autem dia cum eis colloquens, ac tandem se manifestans, omne eis de resurrectione sua dubium exemit.

Tertia, «ut ulcus suum (suae dubitationis et tristitia) discipuli aperirent, et pharmacum susciperent,» ait Theophylactus; si enim subito dixisset se esse Christum, discipuli non fuissent ausi dicere se de eo ejusque resurrectione dubitare.

Quarta, ut specie et habitu suo ostenderet nos in hac vita esse viatores, ac tendere ad patriam caelestem; quare ad illam quasi peregrinos assidue suspirare et totis viribus contendere debere. Quocirca S. Franciscus, cum quadam vice in die Paschae moraretur in monasterio, nec essent a quibus mendicaret, memor Christi, qui discipulis euntibus in Emmaus hoc ipso die in specie peregrini apparuit, ab ipsis Fratribus elemosynam petiit, ut peregrinus et pauper: quam cum accepisset, humiliter sacris eos informavit eloquiis, quod transientes per mundi desertum, tanquam peregrini et advenae, verique Hebraei pascha Domini, hoc est transiunt ex hoc mundo ad Patrem, in paupertate spiritus continue celebrarent. Porro peregrini leges sunt, sub alieno tecto colligi, sistre ad patriam, pacifice transire. Ita habent *Chronica Ordinis S. Francisci*.

17. ET AD ILLOS: QUI SUNT III SERMONES, QUOS CONFERTIS AD INVICEM AMBULANTES, ET ESTIS TRISTES? — Graece *καθημένοι*, id est vultu tristi, mesto, tetrico: sciebat Christus tristitia causam, sed interrogat ut ipsimet eam detegant, ut deinde

illi medeatur illamque eis eximat, *q. d.* Proxima vos sequens, audivi vestros sermones, at non satis eos intellexi. Audivi enim vos loqui de quadam Hierosolymis occiso, edicite ergo quis ille sit, quae fuerit ejus caedes et qua de causa.

18. ET RESPONDENS UNUS, QUI NOMEN CLEOPHAS, DIXIT EI: TU SOLUS PEREGRINUS ES IN JERUSALEM, ET NON COGNOVISTI QUAE FACTA SUNT IN ILLA HIS DIEBUS? — «Cleophas» fuit hic frater S. Josephi, sponsi B. Virginis, ac pater S. Jacobi et Judae Apostolorum, atque avus S. Jacobi Majoris et S. Joannis Apostolorum. Hi enim nati sunt ex matre Salome, quae fuit filia Cleophae. Vide dicta *Lucae* cap. III, 23.

De Cleopha ita scribit Helecas, Episcopus Casaraugustanus in Additionibus ad *Chronicon L. Dextri et M. Maximi*: «Alpheus, qui et Cleophas, unus de 70 discipulis, ut docet S. Hieronymus, et frater Josephi, sponsi B. Virginis, in castello Emmaute pro Christo a Judaeis occiditur.» Fuit ergo martyr. Unde de eo sic legitur in *Martyrologio Romano*, ad diem 23 septembris: «In castello Emmaus natalis B. Cleophae, Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessionis illius a Judaeis occisum, et gloriosa memoria sepultum.» Plura de eo vide apud Doctorem, in *Vitis Patriarcharum*.

Denique Cleophas, Graece *Κλεόπας*, idem est quod *gloria omnis*, ait Pagninus; *κλέος* enim est *gloria*, *πας*; omnis: Judaei enim ab Alexandro et Graecis subacti Graeca nomina assumpsissent. Hebr. vero Cleophas idem est quod *concionem* vel *Ecclesiam multiplicans*; *קהלה* *kehala* enim est concio, coetus, Ecclesia, *פוס* *pus* multiplicari. Cleophas enim multos filios et filias, nepotes et neptes dedit Ecclesiae Christi.

TU SOLUS PEREGRINUS (advena, hospes, externus) ES IN JERUSALEM? — Graece *παροικίης ἐν Ἱερουσαλὴμ*, quod Theophylactus et Euthymius vertunt, *habitas in Jerusalem*; alii, *peregrinaris in Jerusalem* (1). Sensus est, *q. d.* Tu solus ita peregrinus es in Jerusalem, ut non cognoveris quae hisce diebus in illa facta sunt, circa Jesum Nazarenum, ut roges quis et qualis sit ille occisus et crucifixus de quo tristes sermocinamur? Omnes enim diebus est sermo: quomodo tu solus id ignoras?

19. QUIBUS ILLE DIXIT: QUA? (Pressius urget Christus, ut ulcus suum particulatim aperiant, et dolore de Jesu crucifixo ac dubium de qua resurrectione detegant) ET DIXERUNT: DE JESU NA-

(1) Verba haec igitur exponas: vel, tu, cum incolae in urbe Hierosolymitana, unus nescias? vel, tunc solus es inter peregrinos Hierosolyma versantes, qui nescias quae evenierint? Nisi mavis, quod placet, *παροικίης* accipere in sensu formulae, in urbe sua hospitem esse, ut Cicero, pro *Rabirio*, 23: «Adone hospes hujusmodi urbis, adone ignarus es disciplinae, consuetudinis nostrae, ut haec nescias?»

ZARENO, QUI FUIT VIR PROPHETA. POTENS IN OPERE ET SERMONE, CORAM DEO ET OMNI POPULO. — «Prophetam magnum fatentur, ait Seda, Filium Dei tacent, vel nondum perfectos credentes, vel solliciti ne incidere in manus Judaeorum persequerentur, quia nesciebant quis esset cum quo loquebantur, quod verum credere celantes:» nam, vers. 21, aiunt se credidisse ipsum, quasi Messiam Dei Filium, redempturum Israel.

POTENS IN OPERE ET SERMONE, — id est efficax in predicando, aequae ac operando tot tantisque heroicis virtutes, aequae ac miracula. Talis sit Christianus, praesertim sacerdos, Religiosus, praedicator, scilicet potens in opere et sermone, ut bona quae praedici oportet praestet, priusque doceat exemplo quam verbo.

20. ET QUOMODO EUM TRADIDERUNT (Pilato praesidi) SUMMI SACERDOTES, ET PRINCIPES NOSTRI IN DAMNATIONEM MORTIS, ET CRUCIFIXERUNT EUM. — Non addunt iniuste id eos fecisse, licet ipsi ita sentirent et crederent, ne, si peregrinus hic sit explorator, eos apud principes accuset quasi rebelles et tumultuarios, ac apud eos mortis reos peragat.

21. NOS AUTEM SPERABAMUS QUIA (quod) IPSE ESSET REDEMPTURUS ISRAEL. — a servitute Gentium, puta Tiberii Imperatoris et Romanorum, *q. d.* Sperabamus ipsum esse Messiam, qui regnum Judaeae collapsum restitueret, et in pristina vel majorem dignitatem quam habuit sub Davide et Salomone, eveheret. At nunc viuentes cum tam dire a Judaeis occisum, non quidem omnino de eo desperamus; sed tamen parum speramus; mors enim ejus hanc spem valde imminuit et infregit. Ecce hoc est eorum ulcus, haec diffidentia, haec fluctuatio inter spem et desperationem, quam Christus ab eis audire cupiebat, ut sanaret. «O discipuli, sperabatis; ergo jam non speratis, ait S. Augustinus, serm. 140 *De Temp.* Ecce Christus vivit, spes mortua est in vobis.» Et mox: «In via cum illis tanquam comes ambulabat, et ipse dux erat.»

ET NUNC SUPER HEC OMNIA, TERTIA DIES EST HODIE QUOD HEC FACTA SUNT. — Christus enim feria sexta crucifixus est, a qua dies Dominica, qua resurrexit, erat tertia. Est aposiopsis: discipuli enim dubii, anxii et perplexi nesciunt quid de Christo sentire et dicere debeant, quasi dicant: Jesus vivens dixit se die tertia a morte resurrecturum; ecce hodie est dies tertia, qua necdum eum resurrexisset cognovimus, an vero resurrexerit, vel adhuc resurrecturus sit, ignoramus. Haerent enim dubii, inter spem et metum fluctuantes. «Haec quasi dubitantes dicunt, ait Theophylactus, et videtur mihi viri in valde ambigua esse sententia, et neque valde discredere, neque recte credere. Etenim dicendo: Speravimus quod redempturus sit Israel, incredulitatem indicant; quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui probe recordentur quod dixerit eis: Die tertia resur-

gam.» Et rursus patet post: «Et omnino si considerentur, sermones humani sunt, et magnam dubitatione habent, et hominum perplexorum.»

22. SED ET MULIERES QUEDAM EX NOSTRIS TERRAE. — *Vers. 22.* RUNT NOS, QUAE ANTE LUCEN FUERUNT AD MONUMENTUM; 23. ET NON INVENIT CORPUS EJUS, VENERUNT, *Vers. 23.* DICENTES SE ETIAM VISIONEM ANGELORUM VIDISSE, QUI DICUNT EUM VIVERE.

«Terruerunt;» Graece *ἐκταράθησαν*, id est *stupescerunt* nos, ita Tigurina; vel *attonitos nos reddiderunt*, ita Vatablus. Magis enim hic significatur discipulorum admiratio et stupor, quam timor quae orta fuit ex eo quod mulieres non invenissent corpus Jesu, ac vidissent angelos qui dicebant eum resurrexisse; omnia enim haec, quia nova, inaudita et supernaturalia, eos sacro horrore et timore, sive stupore percellerant, eorum incredulitatem et diffidentiam concutiebant, ait Theophylactus, eoque in fidem et spem resurrectionis Christi erigebat: luctabatur ergo in eis timor cum spe, ac inter utrumque dubii fluctuabant.

24. ET ABIERUNT QUIDAM (Petrus et Joannes, Joan. xx, vers. 3) EX NOSTRIS AD MONUMENTUM, ET ITA INVENERUNT SICUT MULIERES DIXERUNT (scilicet corpus Jesu non esse in sepulchro, quod nobis dat aliquam spem ipsum resurrexisse); IPSUM VERO (Jesum redivivum) NON INVENERUNT, — aut viderunt, quod nobis augeat metum cum non resurrexisset. Proferunt argumenta tam spel, quam metus, quibus significant se inter utrumque ambiguos haerere et dubios fluctuare.

25. ET IPSE DIXIT AD EOS: O STULTI, ET TARDI CORDE AD CREDITUM IN OMNIBUS (id est omnibus, vel omnia; h. e. enim Hebraeis significat *beth contracta* quae locuti sunt prophetae, — de mea uti morte et cruce, sic et resurrectione).

STULTI. — Graece *ἀνόητοι*, id est sine mente, amentes, carentes sensu et intellectu, *insensati*, uti vertit Noster, *Galat. III, I*. Acribus hisce verbis et cognominibus Christus, quasi magister, pungit et castigat discipulorum ruditatem et tarditatem credendi suam resurrectionem tam clare a se et prophetis praedictam. Hoc enim praceptorum in discipulos hebetes licet, ut eos hac objurgationis acrimonia, ad res altas et difficiles exactius considerandum et intelligendum stimulet et exaccuat, uti dixit Mattheus, v. 22. Hoc enim stimulo eget natura nostra caduca et hebes, ut ad supernaturalia credenda sperandaque se libret et elevet, inisque firmiter se roborat et confirmet.

26. NONNE HEC OPORTUIT PATI CHRISTUM, ET ITA INTRARE IN GLOBUM SERRAE? — «Gloriam» vocat gloriosum suam resurrectionem, ascensionem in caelum, missionem Spiritus Sancti, exaltationem super omnem creaturam, adorationem nominis sui, religionem et cultum sui per totum orbem, regnum aeternum in universis caelo et terra.

OPORTUIT. — Syrus, *futurum erat*; Arabicus,

nonne hoc erat futurum, ut Christus susciperet has passiones, et intraret gloriam suam? « Oportuit » ergo Christum per crucem ire ad gloriam; primo, quia id prædixerant Prophete; secundo, quia ita decreverat Deus Pater ab eterno; tertio, quia hoc exigebat nostra redemptio, ut ejus pretium morte in cruce persolveret; quarto, quia decebat tantam gloriam tanto labore et dolore, quasi merito comparari; quinto, quia oportebat Christum quasi duce[m] exire[m] p[er] Martyribus, Apostolis, Confessoribus, Virginibus Sanctisque omnibus, qui per multas tribulationes tendunt ad oculum. Sensus est, q. d. Vos, o discipuli, vestramque de mea resurrectione fidem et spem turbavit et infregit mea passio, mors et crux, ideoque dixistis: « Sperabamus; » sed temere et sine causa: nam hæc potius vobis in vestra fide et spe roboraret et confirmare debuisset, quia non est alia via ad resurrectionem, nisi per mortem; nec ad gloriam, nisi per passionem et crucis ignominiam.

27. ET INCIPENS A MOYSE ET OMNIBUS PROPHETIS (q. d. Pergens per omnes Prophetas: est hebraismus), INTERPRETABATUR ILLIS IN OMNIBUS SCRIPTURIS QUAE DE IP SO ERANT. — Est metathesis, sive transpositio verborum, quæ sic ordinata est: « Interpretabatur illis (pleraque non omnia; hoc enim opeosum et prolixum fuisset) quæ de ipso erant in omnibus Scripturis. »

28. ET APPROPRIAVERTUNT CASTELLO (EMMANUELIS) QUO IBANT; ET IPSE SE FINIIT LONGIUS IRE. — « Finxit, » quia, licet Jesus ita componeret gressus suos, quasi longius ire vellet, revera tamen longius ire nolebat; cupiebat enim ab eis detineri: volebat enim hæc fictione tantum excitare in discipulis virtutem hospitalitatis, per quam digni fuerunt, quibus se ipse in mensa patefaceret; fictio tamen hæc non fuit mendacium, quia revera volebat longius ire, et reipsa longius ivisset, casu quo eum discipuli non detinuerunt; verum quia ab illis se delinendum sciebat, hoc respectu nolebat longius ire, sed hoc fingebat, vel, ut Græce est, *προσκρούει*, id est *præ se ferebat*; Arabicus, et ipse erat in existimatione eorum, quod iret in locum distantiore[m]. Unde S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evangel.*, Quest. LI: « Cum, inquit, fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. » Et inferius: « Fictio ergo quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est; quæ non refertur, mendacium est. » Et S. Gregorius, hom. 23 in *Evang.*: « Fingere namque, inquit, componere dicimus, unde et compositores luti figuræ vocamus. Nihil ergo simplex veritas per dupliciter fecit, sed talem se eis exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Probandi autem erant si hi qui eum, etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent. »

29. ET COGNOVERUNT ILLUM. — « Ex quo exemplo colligitur, ait S. Gregorius, hom. 23; quia pere-

grini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi. » Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 140 *De Temp.*: « Tene hospitem, si vis agnoscere Salvatorem; quod tolerat infidelitas, reddidit hospitalitas. »

DICENTES: MANE NOBISCUM, QUONIAM ADVESPASCI- CIT, ET INCLINATA EST JAM DIES. — id est vergit ad occasum, sed non adeo, sicut ipsi exaggerant, ut Christum tam gratum et suavem in colloquio hospitem detineant: nam mox ipsi ex Emmaus eodem die regressi sunt in Jerusalem, per stadia sexaginta, quod est iter trium horarum.

Hæc verba jugiter per omnem vitam in corde et ore habebat Cardinalis Hosius, ac presertim jam moriturus sumpta S. Synaxi, crebro iterans: « Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperas- cit; » ac revera mansit cum eo Dominus, et magna miraque per eum in Polonia, Germania, Italia operatus est, quæ tribus libris de ejus Vita scriptis enarrat Stanislaus Rescius, ac denique et hoc dat elogium:

Religionis Atlas, vox et manus altera Pauli, Mors Lutheri, cæli janitor, orbis emor.

30. ET FACTUM EST, DUM RECUBERET CUM IIS, ACCEPTI PANEM, ET BENEDEXIT, AC FREGIT, ET PORRIGEBAT ILLIS. — « Benedixit, » convertendo panem in corpus suum, ut fuit in consecratione Eucharistie. Hunc enim consecrasse hic Christum, hunc nonnulli cum Janzenio negant, probatur primo, quia eodem modo Mattheus, Marcus et Lucas loquuntur de institutione Eucharistie, quo Lucas de pane hoc. Secundo, quia benedictio hæc non videtur fuisse initio cœnæ: voluit enim Christus evanescere ex oculis discipulorum, non initio mense, sed cenare cum ipsis, non videretur esse phantasma. Fuit ergo in medio, vel potius in fine cœnæ: fuit igitur benedictio hæc non communis, quæ præmittitur mense, sed sacra et Eucharistica. Tertio, id patet ex effecta, quia discipuli occultatum huc usque Christum statim agnoverunt ex hoc pane benedicto et manducato. Quarto, ita censent Patres, S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evangel.*, cap. XXI; Beda, Theophylactus, Glossa, Maldonatus, Franciscus Lucas et alii hic. Audi Auctorem *Imperfecti* apud S. Chrysostomum, hom. 17: « Dominus in via, inquit, non solum benedixit panem, sed de manu sua dedit Cleophae et socio ejus. Quod autem de manu porrigatur, non solum sacrificatum, sed etiam sanctificatum est, et sanctificatum accipientem. » Et S. Augustinus, serm. 140 *De Temp.*: « Ubi voluit Dominus agnosci in fractione panis: securi sumus, panem frangimus et Dominum agnoscimus: noluit agnosci nisi fidei: propter nos, qui non eum visuri eramus in carne, et tamen manducaturi ejus carnem. » Denique S. Hieronymus, *epist.* 27, quæ est *Epitaphium Pauli*, cap. III: « Repetitoque itinere, ait, Nicopolim (profecta est), quæ prius Emmaus vocabatur,

apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleopha domum in ecclesiam dedicavit. » In ecclesia enim conficitur Eucharistie sacramentum et sacrificium.

Unde ex hoc loco pariter probatur usus unius speciei in Eucharistia: nam Christum hic non consecrasse nec dedisse calicem, patet, quia statim post porrectionem panis benedicti, aperti sunt oculi discipulorum, Jesumque agnoverunt. Quocirca ipse illico evanuit. Ita S. Augustinus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda et alii.

31. ET APERTI SUNT OCULI EORUM, ET COGNOVERUNT EUM. — Ecce hæc est virtus, hic effectus Eucharistie, ut oculos mentis aperiat et illuminet ad cognoscendum Jesum et penetrandum res creastes et divinas. « Magnam enim et indicibilem vim habet caro Domini, » ait Theophylactus. Unde S. Augustinus, serm. 140 *De Temp.*: « Quisquis fidelis es, inquit, consolator te fractio panis, absentia Domini non est absentia. Habeto fidem, et tecum est quem non vides. »

Tropologica, S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evang.*: « Hospitalitatis officio, ait, ad Christi cognitionem pervenitur. » Gregorius, in *homil.*: « Qui audita vult intelligere, quæ intellexit opere compleat. Ecce Dominus cum loqueretur, non est cognitus; cum pasceret, cognosci dignatus est. » Glossa: « Veritas melius operando, quam audiendo intelligitur; nec agnoscat Christum nisi participes corporis ejus; id est Ecclesie, cujus unitatem commendat Apostolus in Sacramento panis, dicens: *Unus panis, unum corpus multi sumus.* » I Cor. X, 17.

ET IPSE EVANUIT EX OCULIS EORUM. — Græce *ἀφανίσθη*, id est *invisibilis factus est*; Arabicus, *absconditus est ab illis*. Erat ergo Christus præsens discipulis, sed eis invisibilem se fecit: hoc enim possunt facere demones in suis sagis, et multo magis id potest Christus et Beati in corpore glorioso, ut passim docent Theologi, idque constat ex apparitionibus Christi post resurrectionem; apparsit enim iis illico evanuit. Perperam ergo id negat Calvinus, qui proinde vertit, *subduxit se*, sed inepte; nil enim tale significat Græcum *ἀφανίσθη*. Negat autem id Calvinus subdole, ne cogatur lateri Christum esse in Eucharistia, sed absconditum et invisibilem.

Causa, cur illico ut agnitus fuit a discipulis, evanuerit, fuit, primo, ut ostenderet se resurrectisse esseque gloriosum. Nos enim corporis gloriosi est, quod possit apparere, vel se abscondere, prout et libuerit. Evanescente ergo fuit novum argumentum, quo Christus probavit et confirmavit suam resurrectionem.

Secundo, ut indicaret se per resurrectionem jam mutasse statum vite in statum glorie, ac proinde jam non cum hominibus familiariter conversari, sed cum Deo et angelis.

Tertio, ut doceret reverentiam quam debemus Christo et Beatis in celo; Christo enim glo-

rioso debemus adorationem patrie, Beatis Juliae. Quarta, ut discipuli statim redirent ad Apostolos de Christi morte afflictos, eosque solarentur nuntiando Christum resurrectisse sibi quæ apparuisse. Unde sequitur:

32. ET DICERUNT AD INVICEM: NOBIS CON NOTRUM ARDENS ERAT IN NOMIS, DUM LOQUEREMUR IN VIA, ET APPEHRET (EXPLICARET) NOMIS SCRIPTURAS? — « Ardens erat: » Euthymius, « incandebatur, saliebat, movebatur et vibrabatur. » Hoc erat novum et certum signum Christi rediivi; Christus enim ita loquitur exterius, ut interioris corda amore divino succendat, quod nec Aristoteles, nec Plato, nec sapientes mundi facere possunt; unde eorum doctrina et lectio est arida et frigida, ac hominem aridum, sterilem frigidumque relinquit. Imitantur Christum S. Scripture interpretes ceterique doctores, ut interpretando et docendo, non solum auditorum lectorumque intellectum illuminent, sed et corda inflamment; nec tantum sint Cherubim, sed et Seraphim, qualis inter alios fuit S. Franciscus, ac ejus aescela S. Bonaventura, qui proinde Doctor Seraphicus appellatur. Hoc est quod ait David: « Igitur eloquium tuum vehementer, » *Psal.* cxviii, 140; et Salomon: « Omnis sermo Domini ignitus, » *Prov.* xxx, 5; et Moyses: « In dextera ejus ignea lex, » *Deuter.* xxxii, 2; et Christus: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendantur? » *Lucæ* xii, 49. Talis fuit Joannes Baptista, de quo Christus: « Ille, inquit, erat lucerna ardens et lucens, » *Joan.* vi, 33; et Elias, de quo Ecclesiasticus, cap. xlviii, 1: « Surrexit, ait, Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat. » Vide ibi dicta. Simus ergo ignitii, imo igniti et ignei asseda et præcones Christi, juxta illud *Ezechiel.* i, 13, de Cherubinis: « Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum. » Et mox: « Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis. »

33. ET SURGENTES (ILICO A MENSA NECDUM FINITA, ideoque necdum saturi) EADEM HORA (eodem momento), REGRESSI SUNT IN JERUSALEM; ET INVENERUNT CONGREGATOS UNOBIEM. — Erant decem duntaxat; Thomas enim aberat, et Julia se suspendenda: dicuntur tamen « unobrem, » quia jam totum collegium Apostolorum vocabatur et erat undecim virorum, quod hic majori ex parte erat collectum. Sic triumviri et septemviri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter desit.

(1) Optime Kyrius notat ad h. l. discipulos de industria non addidisse quonam affectu animi ipsorum incaluerint, ut indicaret se pluribus affectibus terribioribus simul agitato fuisse: affectu amoris erga hominem oracula Prophetarum tam dextre explicantem; desiderii, consilio et doctrina hujus hominis diutius fruenti; spei, cum crediderit tere veris hujus doctoris a quo de Christi resurrectione edocti erant; gratia denique, cum ea quæ de resurrectione Christi docuerat, vera esse optarent, et de iisdem ut veris inquisitor letarentur.

REGRESSI SUNT. — Græce *ἐπιστρέψαντες*, id est redierunt celeriter, pleni alacritate et gaudio.

ET BOS QUI CUM ILLIS ERANT, — id est ceteros Christi discipulos, qui tunc Hierosolymis cum Apostolis commorabantur.

34. DICENTES QUOD SURREXIT DOMINUS VERE, ET APPARUIT SIMONI. — Petro ergo quasi penitenti accipio, et quasi principi Apostolorum primo apparuit Christus, antequam appareret his duobus discipulis et ceteris Apostolis, ut patet ex vers. 36. Ita S. Augustinus, lib. III *De Consensu Evangeliorum*.

35. QUOMODO COGNOVERUNT EUM IN FRACTIONE PANIS. — Ita solum Lucas appellare Eucharistiam, sequae ac Paulus, I *Corinth.* x: « Panis quem frangimus, inquit, nonne participatio corporis Domini est? »

36. DEM AUTEM HEC LOQUENTUR, STETIT JESUS IN MEDIO EORUM, ET DIXIT EIS: PAX VOBIS: EGO SUM, NOLITE TENERE. — « In medio, » ut esset omnibus conspicuus, ait Euthymius, tanquam pastor in medio ovium dissipatarum, ut eas sibi circumcirca adunaret, *Esch.* cap. xxxiv, 12.

PAX VOBIS. — Hæc erat Hebræorum usitata saluti, qua nomine pacis, omnem prosperitatem omneque bonum salutis precabantur. Hic autem Christus proprie pacem Apostolis preceperat et affert, quæ opponatur pavori et turbationi mentis, qua laborabant Apostoli ob mortem Christi; perplexi enim erant quid post eam, tam de se, quam de Jesu esset futurum. Hæc omnia hic exemit eis Christus, pacemque eis impertit. Ipse enim est pax omnium, ait S. Cyrillus, lib. XII *in Joan.*, cap. liv. Unde S. Chrysostomus, in cap. xxviii *Matth.*: « Molestias, ait, omnes dissolvens, crucis merita colligit, quæ sunt pax, quia omnia impedimenta sublata sunt et trophæum clarissimum statuit. »

37. CONTURBATI VERO ET CONTRERRITI, EXISTIMABANT SE SPIRITUM VIDERE, — eo quod viderent Jesum januas clausas penetrasse, et ex improvise se sistere in medio eorum. Unde S. Ambrosius: « Etsi Petrus, inquit, de resurrectione crediderat, turbati tamen potuit, cum videret quod se Dominus cum corpore, in ea quæ vestibulis obsertatis et obstructis erant septa parietibus, improvisis infunderet. »

38. ET DIXIT EIS: QUID TURBATI ESTIS, ET COGITATIONES ASCENDUNT (oriuntur, vobis permittentibus) IN CORDA VESTRA? — « Cogitationes istæ, ait Augustinus, serm. 69 *De Diversis*, terrene sunt; si enim cælestes essent, descenderent in cor, non ascenderent: » ascendunt ergo e terra, id est e corde terreno, ideoque timido, exiti et pavido. Porro, Christus hic ostendit se esse cardiogosten, hoc est cordium et turbationis eorum cognitorem, ideoque Deum, ait Titus et Euthymius.

39. VIDETE MANUS MEAS ET PEDES, QUIA EGO IPSE SUM; PALPATE ET VIDETE, QUIA SPIRITUS CARNEM

ET OSSA NON HABET, SICUT NE VIDETIS HABERE. — *g. d.* Si aspectui non creditis, tactui credite. Probat sibi manus vestras si mentiantur oculi vestri, ait S. Augustinus, serm. 69 *De Diversis*. Tactus enim visu est solidior et certior. « Palpate » ergo, Græce *ἐπιδακτύλαις*, id est contractate me, totumque meum corpus, ut illud solitum, reale, verum ac genuinum esse ipso tactu sentitis. Hinc patet corpus gloriosum Christi et Beatorum esse subtile quidem, per effectum spiritus potentis, palpabile autem per veritatem naturæ, ait S. Gregorius.

Quæres primo, qua ratione corpus Christi (et Beatorum) post resurrectionem gloriosum, ideoque subtile et penetrabile, possit simul esse palpabile? Nota hæc tria in corpore esse distinguenda: *primo*, quod corpus non cedat, sive quod alteri corpori resistat; *secundo*, quod sentiat; *tertio*, quod palpetur. Cœli enim corpori resistunt alia corporibus, non tamen sentiuntur proprie: ignis vero sentitur, non tamen resistit, nec palpetur. Resistit ergo corpus cum alteri se opponit, nec ab eo se penetrari sinit, sive id facit ratione sui indivisibilitatis, ut cœlum; sive ratione sui densitatis et densitatis, ut ferrum et alia. Sentitur vero, cum per calorem, frigus, molliem, asperitatem et alias qualitates tactiles, sensum tactus immutat, ut ei speciem intentionalem imprimi. Denique palpetur corpus, teste D. Thomas II *part.*, *Quæst.* liv, art. 3, ad 2, cum utrumque habet, id est cum resistit ratione suæ densitatis, et simul sentitur esse molle, asperum, lene, durum, raram, spissum, aliasque similes dispositiones tactiles habere, quæ variæ sunt in variis membris, secundum quas variæ palpantur et contractantur. Unde S. Gregorius, *hom.* 26: Quod palpetur, ait, necesse est corrumpi, scilicet naturaliter, quia hoc signum est illud constare quatuor elementis ac qualitatibus contrariis. Dico naturaliter; quia supernaturaliter corpus gloriosum incorruptibile est, et tamen palpabile. Unde subdit S. Gregorius: « Sed miro modo atque inestimabili, Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile, invilaret ad præmium, et præbendo palpabile, firmaret ad fidem. Et incorruptibile se ergo et palpabilem demonstravit, ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ et alterius gloriose. »

At qua ratione id fecit Christus? Dico primo Corpora gloriosa habent dotem subtilitatis, per quam possunt non resistere alteri corpori, illudque penetrare; habent, secundo, dotem ut possint non sentiri tactu, sicut habent ut possint non videri, ut paulo ante dixi: hæc utraque dos est illis libera; unde ea utuntur, aut non utuntur, prout eis libuerit.

Dico secundo: Consequenter corpora gloriosa cum volunt, sunt palpabilia, aut non palpabilia.

si enim velint resistere et sinere se sentiri et contractari, sunt palpabilia; si alterutrum nolint, id est si nolint resistere, sed velint sentiri; aut si nolint sentiri, sed velint resistere, uti cœli; aut si velint nec resistere, nec sentiri, non sunt palpabilia. Ita Suarez, III *part.*, *Quæst.* liv, art. 3.

Quæres secundo, an hæc Christi palpatio, coestio et similia fuerint sufficiens argumentum resurrectionis Christi? Respondeo, non fuisse omnino physice certum; nam etiam angeli in corpore assumpto palpati fuerunt ab Abraham, Lot et aliis: fuit tamen certum certitudine morali et humana: primo, quia propter hæc causam voluit Christus diu inter Apostolos versari, et per omnes sensus disciplinæ, scilicet auditum, visum, tactum, qui hominibus certissimi habentur, manifestari in resurrectione, uti et in morte; secundo, quia ad Dei providentiam pertinebat hæc tot signa non permittere, et fecum, si quæ fuisset, detegere; agebatur enim de vero Messia ejusque nova religione, et præcipuo ejus puncto, id est resurrectione confirmanda; tertio, quia cum his signis juncta miracula Christi et prophetiæ de Christo, facebant rem omnino certam et credendam. Ita D. Thomas, III *part.*, *Quæst.* lv, art. 6.

Igitur eadem Christi forma, figura, loquela, vultus, vulnera, tactus, esus, potus, progressus, conversatio, asseveratio, predictio, miracula, testimonia angelorum, oracula Prophetarum; hæc omnia, inquam, in unum collecta et conglobata, certo demonstrabant eum vere resurrexisse. 40. ET CUM HOC DIXISSET, OSTENDIT EIS MANUS ET PEDES — « perforatos, qui clavorum adhuc ferebant foramina, » ait Euthymius, idque patet ex *Joannis* xx, 27, ubi Christus ait Thomæ: « Infer digitum tuum hæc, et vide manus meas (perforatas) et aere manum tuam, et mitte in latus meum » lancea in cruce transfusa. Hæc enim quinque vulnera, aut potius veterum cicatrices et stigmata, quasi victoriae morte, peccato, diabolo et gehenna in cruce parte trophæa, Christus in corpore suo glorioso remanere voluit, ac cœlo inferre, ait S. Ambrosius, « ut Deo Patri nostræ prætia libertatis ostenderet; atque, ut ait Beda, « qui regna mortis destruxit, signa mortis obliterare noluit. » Sic etiam in cœlo SS. Martyres cicatrices vulnerum suorum, quasi martyrii sui triumphos ostendebant. Nam, ut ait S. Augustinus, lib. xxii *De Civitate Dei*, cap. xx: « N. deformitas in eis, sed dignitas erit, et quedam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebis: non sunt deputanda vel appellanda vitia, virtutis indicia. »

Quæres an revera discipuli post resurrectionem palparint et tetigerint manus et pedes Christi perforatos? Respondeo nihil in hæc re esse certi, quia Scriptura id non enarrat. Probabile tamen est aliquos palpassse et tetigisse, præsertim illos qui

magis de resurrectione Christi dubitabant, tum quia hi in dubio hoc rei veritatem tactu explorare cupiebant, sequæ certos reddere, an vere hic esset Jesus, et a morte redivivus, non vero illusio vel phantasma; hoc enim magni intererat ad veram in Christum fidem et spem; tum quia Christus se eis palpandum obtulit, imo jussit ut palparent, ut omne eis dubium eximeret; tum quia Christus palpationem hæc voluit esse argumentum certum, probans suam resurrectionem non tantum Apostolis, sed et eorum posteris, ut scilicet Apostoli possent predicare Gentibus Christum vere resurrexisse. Id ita esse docet S. Joannes, *epist.* I, cap. I, vers. 1: « Quod vidimus, inquit, oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contractaverunt de verbo vite, etc., annuntiavimus vobis. » Ita Ildymus ibidem, S. Augustinus, serm. 18 *De Verbis Domini*; S. Leo, *epist.* 97, cap. III, et alii.

41. ADHUC AUTEM ILLIS (plerisque illorum, non omnibus) NON CREDITIBUS, ET MIRANTIBUS PRÆ GAUDIO, DIXIT: HÆRETIS HIC ALIQUID QUOD MANDUCETUR? — *Ti præ gaudio*, refer ad non creditibus polius quam ad mirantibus, ut patet ex Græco, Syro et Arabico. Græcus enim habet, *adhuc non creditibus illis præ gaudio, et mirantibus*; Syrus, *cumque adhuc non crederent præ gaudio suo, et mirarentur*; Arabicus clare et exacte, *cum ipsi essent increduli præ gaudio et admiratione*. Ex parte enim credebant discipuli ex palpatione Jesum resurrexisse, et verum corpus resumpsisse; verum alia ex parte, præ admiratione rei tam novæ et insolite, ac præ magnitudine gaudii, non plane credebant, nec poterant sibi certo et firmiter persuadere hunc esse ipsissimum Jesum, paulo ante crucifixum et jam redivivum. Magnitudo gaudii oriebatur ex credulitate, qua ex parte convicti, visu, voce et tactu Jesu, credebant ipsum vere esse Jesum; eadem tamen gaudii magnitudo faciebat ut id ipsum firmiter credere non possent. Experimur enim in nobis, cum lætissimi afferuntur nuntii, lique a viris gravibus afferuntur, nos ingenti gaudio affici, ideoque necdum certam adhibere fidem, eo quod res nuntiata sit ingens, nova, mira, insolita, summeque optata, ideoque nostram fidem et spem exsuperans, ne, si postea falsa esse deprehendatur, non falsitate delusos cernamus, et tantum de ea doleamus, quantum ante gavissimus fuimus. Summum enim gaudium, si res ob quam gaudemus falsa deprehendatur, in summum veritatem merorem: quare hoc gaudium temperamus et suspendimus, donec certiores nuntii vel argumenta de rei veritate suggerantur. Ita se res habuit hic in Apostolis, nam obscurabat et impediabat iudicium illorum vehementer gaudium, ait Vatablus.

HÆRETIS ALIQUID QUOD MANDUCETUR? — Christus apparuit discipulis accumbentibus ad mensam et cenantibus, ut patet *Marci* xvi, 13. Illi, viso Jesu, mox ex reverentia surrexerunt a mensa,

An ap-
pali re-
re tetig-
erit ma-
perforatos?
Respondeo nihil in hæc re esse certi, quia Scriptura id non enarrat. Probabile tamen est aliquos palpassse et tetigisse, præsertim illos qui

ET ELEVATIS MANIBUS SUIS (in cœlum, quasi a Deo poscens benedictionem efficacem dandam discipulis), BENEDIXIT HIS, — formans signum crucis super eos, uti censet Dionysius Carthusianus, Franciscus Lucas et alii, ac Suarez, III *part.*, *Quæst.* LVIII, art. 4, disp. 52, sect. 2. Imo S. Hieronymus, in *Isaia* LXVI, 19: « Et ponam in eis signum. Hoc, inquit, nobis ad Patrem ascendens Dominus dereliquit, sive in nostris frontibus posuit, ut libere diceremus: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Crux enim est signum Christi, quod nobis est fons omnis benedictionis et gratiæ. Quocirca a Christo et Apostolis manavit traditio, ut, dum eum benedicimus, manibus in formam crucis deductis id faciamus.

Porro, Christus hic abiturus a suis discipulis, docet nos, ut, cum a nostris subditis, etc., abimus, eis benedicamus, et signo crucis super eos formato a Deo benedictionem ei apprecemur. Ita Theophylactus.

52. ET IPSI ADORANTES (Græce προσκυνήσαντες, id est cum adorassent), REGRESSI SUNT IN JERUSALEM CUM GAUDIO MAGNO. — Gaudebant enim, tum quia videbant Christum magistrum suum tam glorioso triumpho in cœlum conscendere; tum quia Christus eis promiserat Spiritum Sanctum, eumque læti, avidè et certo expectabant; tum quia post labores prædicationis sperabant se simili modo in cœlum a Christo recipiendos. Hoc enim ipse eis promiserat. *Joan.* XIV, 31.

53. ET ERANT SEMPER IN TEMPIO, LAUDANTES ET BENEDICENTES (id est gratias agentes pro tantis Christi gratis, donis et beneficiis) DEUM. AMEN. — « Semper, » scilicet post adventum Spiritus Sancti in Pentecoste; nam ante eum pavidi meta Judæorum domi se continebant. Aut « semper, » id est frequenter, assidue adibant templum, ut in eo Deum orarent, laudarent et gratias agerent: nam alioqui, ex *Act.* I, 13, constat eos habitasse in domo, puta in cenaculo, in quo Christus ultimam cœnam celebraverat; sed hoc cenaculum vicinum erat templo: ex eo ergo facile et crebro adibant templum, et domum redibant. « Inter laudum devotiones, promissum Spiritus Sancti adventum promptis per omnia paratisque cordibus expectant, » ait V. Beda. Qui et hoc hic annotat, Lucam, qui Evangelium suum a ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cepit, pulcherrime hoc in templi devotione complere, cum Apostolos inibi, ministros videlicet novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei et benedictione conclusit.

Moraliter: Apostoli et discipuli Christi hic nos suo exemplo docent assidue laudare Deum, ut tota vita christiani sit laus continua Christi. Ita inchoamus vitam Beatorum, quibus perpetuo laudare Deum est iuge otiosum negotium, et negotiosum otium, uti sæpius ostendit in *Apoc.* IV, 7 et VII. « Beati qui habitant in domo tua, Domine in sæcula sæculorum laudabunt te. »

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN

SANCTI JOANNIS

EVANGELIUM.